

O inom prístupe k holým jednotlivinám

Martin Schmidt

Organon F publikoval viacero statí P. Cmoreja a J. Raclavského na tému holých jednotlivín.¹ Mňa budú zaujímať tri z nich: Cmorej (2006), Raclavský (2008a) a Raclavský (2008b). Tieto state totiž priniesli veľmi zlú správu pre zástancov holých jednotlivín a tou je to, že holé jednotliviny nejestvujú. Dôvodom neexistencie je fakt, že každá jednotlivina musí nejaké netriviálne vlastnosti exemplifikovať (vo všetkých možných svetoch), čo je v rozpore s atribútom holosti. Holé jednotliviny podľa P. Cmoreja a J. Raclavského sú len produktom konceptuálneho odlíšenia vlastností od ich nositeľov, samotného nositeľa (holú jednotlivinu) však v ontologickom inventári nenájdeme. To je zhruba jedna zo základných téz spomínanej diskusie o holých jednotlivinách na stránkach tohto časopisu. Jej problém je však v tom, že skutočný zástanca holých jednotlivín si takýto postoj nemôže dovoliť. Nemôže spochybniť objektívnu existenciu toho, čo je v centre jeho teórie, a preto musí prísť s takým návrhom, ktorý posunie holé jednotliviny ontologicky na tú istú úroveň, na akej sú napr. predmety alebo vlastnosti. Je však takýto záväzok realizovateľný, alebo ide len o „metafyzické snění“ (Raclavský 2008a, 169)?

V tejto reakcii sa pokúsím ukázať, že nič konceptuálne, ontologické ba ani empirické nebráni existencii holých jednotlivín (holých nielen v aktuálnom, ale aj vo všetkých možných svetoch!). Podmienkou však je to, aby sme rozšírili rámec uvažovania P. Tichého, ku ktorému sa Cmorej s Raclavským hlásia. Mojim cieľom je presvedčiť čitateľa, že ak chce byť *skutočným* zástancom holých jednotlivín, nemôže ísť Tichého cestou, ktorá s nimi pracuje ako s konceptuálnymi entitami, ktorým pravdepodobne prisúdi len úlohu teoretických nástrojov. Naproti tomu je tu tradícia, ktorá holé jednotliviny vidí substanciálne, t. j. ako *ontologicky* plnohodnotné entity. Obe línie spája záujem o vzťah

¹ V texte som siahol po výraze „holé jednotliviny“, ktorým nahrádzam Cmorejove a Raclavského „holé indivíduá“. Ide len o drobnú terminologickú zmenu, ktorou sledujem súlad so zaužívanou terminológiu analytickej metafyziky.

predmetov a ich atribútov, záujem o exemplifikáciu, rozdiel je však v tom, že Tichého lúnia sa koncentruje na modálny aspekt tohto vzťahu, zatiaľ čo druhá lúnia hľadá jeho ontologické ukotvenie.² Podľa Cmorejovej a Raclavského argumentácie, ktorej pravdivosť budem predpokladať, prvá lúnia nemá šancu uchopiť holé jednotliviny substanciálne. Ako však ukážem, druhá lúnia toho schopná je a to je dôvod, prečo sa k nej musí prikloniť každý, kto to s holými jednotlivinami mieni vážne.

Chápanie holých jednotlivín vysvetľuje P. Cmorej nasledovne:

Myslím, že každá explikácia intuitívneho pojmu holého individua by mala rešpektovať dve obmedzenia: 1. žiadnemu individuu by nemala upierať ani jednu z jeho esenciálnych vlastností (tvrdenie upierajúce individuu jeho esenciálnu vlastnosť je číra kontradikcia), 2. za holé by nemala pokladať individuum, ktorému pripisuje nejaké vlastnosti prislúchajúce mu kontingentne. V opačnom prípade by nebolo jasné, v čom spočíva jeho holosť. Ak tieto obmedzenia prijmem, musíme sa ešte vyrovnáť s problémom, či vlastnosti prislúchajúce mu kontingentne máme individuu uprieť, alebo od nich abstrahovať. Keď mu tieto vlastnosti uprieme, holé individuum nebude existovať v žiadnom svetamihu, lebo v každom musí mať aj nejaké kontingentne mu prislúchajúce vlastnosti. Zostáva nám iba druhá možnosť: abstrahovať od kontingentných vlastností. Zdá sa, že túto možnosť mal na mysli aj P. Tichý. (Cmorej 2006, 11)³

Ak tomu správne rozumiem, uvažovať o existencii holých jednotlivín môžeme len pod podmienkou, že jednotlivine uprieme *všetky* jej kontingentné (empirické) vlastnosti. Táto podmienka je však nesplniteľná (Cmorej 2006, 7 – 9; Raclavský 2008a, 164 – 170), a preto nám ostávajú už len dve možnosti: buď jednotlivine uprieme kontingentné vlastnosti *čistočne*, alebo budeme od nich (ako celku) abstrahovať. Prvá možnosť nič nerieši, lebo nevedie k holým jednotlivinám; druhá k nim vedie, ale len ako k abstraktným objektom. Týmto sa vyčerpávajú

² Pre úplnosť musím dodať, že v oboch prístupoch plnia holé jednotliviny aj úlohu individuátorov, čo je predmetom aj poslednej diskusie medzi P. Cmorejom a J. Raclavským na stránkach tohto časopisu. Tejto téme sa však venovať nebudem, lebo som presvedčený, že holé jednotliviny (nielen v Tichého chápaní) túto úlohu plnia za cenu, ktorú nie som ochotný akceptovať: za cenu neanalyzovateľného pojmu identity.

³ Čísla strán odkazujú na reprint uvedený v bibliografickom zápise Cmorejovej state.

všetky možnosti prístupu (Tichého línie) k holým jednotlivinám, čo, ak sa nemýlim, potvrdzuje aj Raclavský. On síce hovorí o epistemologickom a ontologickom aspekte/téze (Raclavský 2008a, 158), ale epistemologický aspekt je spomínaným abstrahovaním a ontologický zase popieraním. S ohľadom na cieľ tohto príspevku nás bude zaujímať druhý aspekt:

... ontologická teza je podmínene tvrzení, které říká, že holé individuum je takové, že pro jakoukoli vlastnost *f*, instanciuje-li individuum *f* a vlastnost *f* je pro něj akcidentální, pak existuje svět a čas, v němž to individuum tu vlastnost *f* postrádá. Nehovoří se v ní o postrádání všech vlastností (ať už ryze empirických či částečně esenciálních) v určitém možném světě a časovém okamžiku. (Raclavský 2008a, 165 – 166)

Inak povedané, úplné zbavenie predmetov ich netriviálnych vlastností je nemysliteľné a preto holé jednotliviny ako substancie, aj podľa Raclavského, nejestvujú. Realisti vo vzťahu k holým jednotlivinám (ďalej len realisti) si myslia opak. Súhlasia však s tým, že exemplifikácia triviálnych a formálnych vlastností nie je predmetom sporu. Holá jednotlivina ich nevyhnutne má (je jednotlivinou, je totožná sama so sebou a pod.). Témou sú netriviálne vlastnosti a tu sa objavuje aj rozdielnosť prístupov: *realisti upierajú holým jednotlivinám len tie netriviálne vlastnosti, ktoré ontologicky ohrozujú ich holosť*. Ktoré vlastnosti to sú? Sú to tie netriviálne vlastnosti, ktoré formujú *vnútornú povahu* predmetov. Takéto vlastnosti holé jednotliviny nemôžu mať, inak by nemohli byť holé. Naopak vlastnosti, ktoré nekonštituujú vnútornú povahu, sú akceptovateľné. Pravdou však je, že realisti nemajú jediné vysvetlenie toho, ako tieto dva druhy vlastností od seba odlišiť. Zo súčasnej literatúry spomeniem len dva prístupy, a to koncepciu J. P. Morelanda a T. Sidera. Prvého spomínam preto, lebo podľa Raclavského zastáva v kľúčovom argumente ohľadom netriviálnych vlastností a holých jednotlivín podobnú pozíciu ako Tichý (Raclavský 2008b, 152). Nie je to však úplne korektný záver, a to preto, lebo Moreland používa iný pojem holej jednotliviny (Moreland 1998, 257). K nemu sa dostaneme o chvíľu. T. Sider ma bude zaujímať preto, lebo jeho aplikácia Lewisovej dištinkcie vnútorných (intrinsic) a vonkajších (extrinsic) vlastností (Lewis 1983) jasne a jednoducho identifikuje tie netriviálne vlastnosti, ktoré sú pre holé jednotliviny neškodné (Sider 2006, 392 – 393).

Podľa Morelanda je podstatnou vlastnosťou holých jednotlivín to, že sú mereologicky jednoduché (mereological simples). Z tohto dôvodu sú na indexe zástancov holých jednotlivín tie netriviálne vlastnosti, ktorých vzťah k jednotlivine je vzťahom časti k celku („rooted-in“ properties), ostatné vlastnosti („tied-to“ properties) sú akceptovateľné (Moreland 1998, 257). Týmto sa diskvalifikuje konkurenčná teória zhlukov (bundle theory), ktorá vidí jednotlivinu (celok) ako mereologickú fúziu vlastností (časti celku). Podobne je na tom aj teória aristotelovských substancií (tak ako ju dnes propaguje M. J. Loux), ktoré rovnako nie sú mereologicky jednoduché. Tu sa jasne objavuje záujem o ontológiu exemplifikácie, ktorý u Cmoreja a Raclavského nie je. Na strane realistov sa naopak oslabuje úloha modalít. Nezáleží na tom, či sú „rooted-in“ alebo „tied-to“ vlastnosti esenciálne, empirické, alebo niečo medzi tým. Dôležitý je spôsob ich spojenia s predmetom. Ak má jednotlivina len „tied-to“ vlastnosti, potom je holou, ak má čo len jednu „rooted-in“ vlastnosť, holou nemôže byť. Do tohto rozhodovania výrazne zasahuje aj ontologický status vlastností. Transcendentné univerzálne sú nevyhnutne len „tied-to“, zatiaľ čo imanentné univerzálne a trópy môžu byť aj „rooted-in“. Tieto faktory však Tichého a spol. nezaujímajú, lebo pri konceptuálnom kreovaní holých jednotlivín nehrajú takmer žiadnu rolu. Podobné črty vykazuje aj Siderov návrh. Podľa neho je holou jednotlivinou tá, ktorá nemá žiadne vnútorné vlastnosti (Sider 2006, 392 - 393). Podľa Lewisa, vnútorné vlastnosti objektu sú tie, ktoré objekt exemplifikuje sám osebe, nezávisle od „okolia“ (nezávisle od iných predmetov, vlastností, udalostí a pod). Naopak, vonkajšie vlastnosti sú viazané na externé faktory (sú to polyadické vlastnosti),⁴ a to je aj dôvodom, prečo by ich mali zástancovia holých jednotlivín akceptovať. Ich exemplifikácia totiž nijako neprotirečí ideí vnútorne holej entity. Vonkajšie vlastnosti nie sú generované samotným predmetom, ale jeho vzťahmi k okoliu, pričom ani najradikálnejšie predstavy o holých jednotlivinách nemôžu takúto možnosť (možnosť holých jednotlivín vstupovať do vzťahov) poprieť. Opäť je

⁴ Príkladom vnútornej vlastnosti elektrónu je jeho elektrický náboj. Jeho aktuálne interakcie s inými elektrónmi (napr. odpudzovanie elektrónov s rovnakým nábojom) konštituuujú vonkajšie vlastnosti.

až druhoradá, aký modálny profil vnútorné a vonkajšie vlastnosti majú, lebo ten o osude holých jednotlivín nerozhoduje.

Morelandov a Siderov návrh odpovedajú aj na pochybnosť J. Raclavského ohľadom nemožnosti empirickej testovateľnosti holých jednotlivín (Raclavský 2008a, 168 – 169). Morelandove holé jednotliviny sú testovateľné pomocou „tied-to“ vlastností, Siderove pomocou vonkajších (extrinsic) vlastností. Pre mňa je však najpodstatnejšie to, že od empirickej testovateľnosti je len krôčik k vedeckej akceptácii, čo je v príkrom rozpore s pošramotenou reputáciou holých jednotlivín v analytickej metafyzike. Príkladom sú časopriestorové body, ktoré spĺňajú Siderovo kritérium holých jednotlivín, lebo okrem vonkajších vlastností (najmä metrických) nemajú žiadne iné (Sider 2006, 393). Rovnako však pre ne platí aj Morelandovo kritérium mereologickej jednoduchosti. Čo viac si môže zástanca holých jednotlivín želať, ak je ich existencia potvrdená aj ontológiou niektorých vedeckých teórií. Kritici však môžu prísť s viacerými pochybnosťami.

(1) Ak zastávame kombinatorické chápanie modalít, čo zrejme o Cmorejovi a Raclavskom platí, potom Siderov návrh nič nerieši. Kombinatorický prístup k možným svetom nevyhnutne implikuje také svety, v ktorých vnútorne holé časopriestorové body existujú izolovane, t. j. neexemplifikujú žiadne vonkajšie (polyadické) vlastnosti. To je presne ten scenár, pred ktorým nás Cmorej s Raclavským vystríhajú, lebo vedie k postulátu absolútne holých, empiricky netestovateľných ontologických chimér. Problém je však v kombinatorickom prístupe, lebo časopriestorové body nemôžeme vyňať z ich vonkajších vlastností. Veď povaha bodu je určená jeho rolou v topologickej a metrickej štruktúre, mimo nich bod stráca význam. Sám osebe, izolovane, nemá žiadnu individualitu! Inak povedané, logický priestor vybudovaný na kombinatorických možnostiach distribúcie základných atribútov (v našom prípade vonkajších vlastností časopriestorových bodov) nemusí byť adekvátny a tým sa jeho úloha v argumentácii automaticky znižuje. To však zistíme len pri pohľade na logické priestory konkrétnych vedeckých disciplín. Navyše, akceptácia kombinatorického prístupu je ďalším dôkazom, že prístup Cmoreja a Raclavského k holým jednotlivinám je nastavený len na ich apriórne, konceptuálne kreovanie, ktoré nehľadá možnosti ich nezávislej existencie.

(2) Kritici by mohli spochybníť Siderovo kritérium holosti, a to preto, lebo objekty ako časopriestorové body majú svoj špecifický charakter, čo je v rozpore s ideou vnútorne holej entity. Podľa Raclavského takýto prístup vylučuje aj Tichý (Raclavský 2008b, 152). Nemať vnútornú povahu je zrejme jedna z podstatných vlastností holých jednotlivín, čo Raclavský dokazuje aj citátom klasika modernej teórie holých jednotlivín – G. Bergmanna (Raclavský 2008b, 152):

Bare particulars neither are nor have natures. Any two of them are not intrinsically but only numerically different. That is their bareness.

Ja by som však Bergmanna čítal z pozície T. Sidera (tým netvrdím, že by so mnou Bergmann súhlasil). Holé jednotliviny sú samozrejme vnútorne (intrinsically) holé, ale to ich nezavaruje možnosti nadobudnúť špecifický charakter vďaka reláciám (vonkajším vlastnostiam), v ktorých sa vyskytujú. Príkladom sú diskutované časopriestorové body. Pritom nejde o neodôvodnené preceňovanie úlohy relácií, čoho dôkazom sú aj silné holistické pozície modernej vedy.

(3) Najväčšou slabinou časopriestorových bodov ako holých jednotlivín je fakt, že ontológie časopriestoru umožňujú aj iné chápanie bodov (hoci menej populárne) ako to, ktoré som implicitne predpokladal. Mojim predpokladom bol substanciálny časopriestor, lenže relacionista by veci videl inak. Ak by vôbec uvažoval o nezávislej existencii časopriestorových bodov, tak by ich pravdepodobne považoval len za zhluky vzťahov, ktoré samozrejme holými jednotlivinami nie sú (Schmidt 2008, 76).

Je na čitateľovi, ktorý prístup k holým jednotlivinám si vyberie. Či dá prednosť návrhu, podľa ktorého môžu existovať len konceptuálne, alebo si vyberie taký prístup, ktorý im zabezpečí skutočnú a pritom (ontologicky, konceptuálne a snáď aj vedecky) neproblematickú existenciu. Osobne si vyberám druhý prístup, a to preto, lebo zapadá do starej filozofickej tradície, ktorá považuje koncepciu holých jednotlivín za jeden z pokusov o vysvetlenie substancie.

*Katedra filozofických vied
FHV UMB
Tajovského 40
97401 Banská Bystrica
schmidt@fhw.umb.sk*

Literatúra

- CMOREJ, P. (2006): Holé individuá a predikácia. In: Zouhar, M. (ed.): *Jazyk z pohľadu sémantiky, pragmatiky a filozofie vedy*. Bratislava: Veda, 137 – 161. Reprint, URL: http://til.phil.muni.cz/text/cmorej_hole_individua.pdf.
- LEWIS, D. (1983): Extrinsic Properties. *Philosophical Studies* 44, 197 – 200.
- MORELAND, J. P. (1998): Theories of Individuation: A Reconsideration of Bare Particulars. *Pacific Philosophical Quarterly* 79, No. 3, 251 – 263.
- RACLAVSKÝ, J. (2008a): Holá individua nejsou bez vlastností. In: Zouhar, M. (ed.): *Jednotliviny, všeobecniny, významy*. Bratislava: Veda, 158 – 172.
- RACLAVSKÝ, J. (2008b): Reformulating Tichý's Conception of Bare Individuals. *Organon F* 15, 143 – 167.
- SCHMIDT, M. (2008): On Spacetime, Points, and Bare Particulars. *Metaphysica* 9, No. 1, 69 – 77.
- SIDER, T. (2006): Bare Particulars. *Philosophical Perspectives* 20, 387 – 397.